

Tähistamaks 1687/1688. a alanud hariduse andmist Jõelähtme vallas, avaldame Kostivere Kooli õpetaja Irja Kingsepa koostatud kolmanda loo kohaliku hariduselu ajaloo kohta. Esimene lugu ilmus Jõelähtme vallalehes nr 242 (august 2017) ja teine lugu nr 244 (oktoober 2017).

Ülevaates 19. sajandi hariduselu kasutan Julius Põldmäe koostatud kohaliku omavalitsuse materjale Jõelähtme kihelkonnast, mis sisaldavad arhiivide andmeid koolide pidamise, koolmeistrite palkamise ja hoolekande kohta. Lepingutes ja volikogu protokollides kajastuvad koolmeistrite haridustase, palgavaidlused, majapidamise korraldamine. Hariduse sisu üle otsustati mujal.

Vallataolised moodustised vakud tekkisid peale Liivi sõda ja need kujunesid mõisate maksukogumise käepikendusteks. 1802. aastast alates olid Vene keisriviimu käsul ja mõisniku korraldusel valitavad ametimed kupjad, vallavanem ning kohtukorraldaja. Nende kompetentsi ei kuulunud hariduselu korraldamine. Peale pärisorjuse kaotamist oli külakogukond pikka aega veel mõisa mõju all.

1866. a maakogukonna seaduse Baltimere kubermangule kehtestamise ajal oli siin kuus mõisavalda: Jõelähtme, Jägala, Kostivere, Hülglise, Kodasu ja Rummu. 1890. a lõpuks need kuus valda ühinesid. Sama seaduse kohaselt valitud vallavolikogu pidi lahendama majanduslikke ja ühiskondlikke küsimusi, järelikult ka kooli puutuvaid küsimusi. Volikogu koosnes koharentnikest, saunikutest (saunaga ja saunata) ja 1890. a esimene taluomanik ja üks perepoja staatuses volinik.

Kolm risti alla

Otsustele antud allkirjadest moodustasid enamuse ristid. Tallitaja Jaan Saarmak ja eestseisja Herm Maisa on kirjutanud kolm risti, aga vallakirjutaja H. Georgien allkirja andnud. 1871. a on Hülglise vallakirjutaja Hindrek Nairismäe maalinud hoolikas algklassilapse kirjas oma allkirja. 1890. a on volikogu liikme nime taha märgitud: oskab lugeda, oskab lugeda eesti keeles ning oskab lugeda ja kirjutada.

Volikogu otsused puudutasid enamasti majanduslikke küsimusi: koolmeistri eluolu ja koolimaja ehitust, kütet, remonti ja lupja. 1899. a otsused Ülgase ja Kodasu kooli ehitamise kohta näitavad, et nappidest vahenditest hoolimata otsitakse võimalusi mõisa, talude ja valla koostööks. Neeme koolimaja ehituse 566 rublast kulub materjalidele 366 rubla ja ehitustöödeks 200 rubla, milleks

palutakse luba kasutada magasi kapitalist 400 rubla. Mihkel Nõo Kuressaare Kreisist esitas protokollile lisatud lehele joonistatud puitmaja plaani. Maja pidi valmima 29. septembriks 1899.

Ülgase kooli odavaim pakumine, 950 rubla, tuleb Jakob Maisalt Jõelähtmest. Hoone pidi olema kivist ja õlgkatusega. 1866. a lubas Kostivere vald koolmeistrile vallakirjutajaks kauplemise lepingus ehitada viljarehe, kuid ei täitnud seda lubadust ja otsustab lubada tal oma vilja peksta kordamööda talude rehealustes. Protokollist selgub, et senini maksti enamasti majanduspalka teatud maakoha kasutada andmisega ja osaliselt teravilja ja küttega. 1869. a lepingu järgi määratakse Kostiveres rahapalk 50 rubla aastas, Jõelähtmes 40 rubla. Jägalas tõusis koolmeistri palk 1888. aastal 60 rublalt 100 rublani, võrdluseks kirjutaja palk oli 60, rõugepanija oma 5 rubla. Pealegi on lisatud, et koolmeister-kirjutaja Hindrek Reidlich oli teistest võimeilt tugevam. Täites kirjaoskajana vallakirjutaja ülesandeid, sai ta ka lisatasu.

Mõisalt lisandus kasutamiseks mõni maatükk. Mõned noored mehed küsisid ka 160-rublast tasu. Protokollidest selguvad kooli ülalpidamise kulud hoone ehitusele, katuse remondiks, kütteks ja erandkorras abi lastele. Koolmeistri kontraktist selgub kooli maade harimise korraldus, koolmeistri kohustused koolis ja vallas: „Vald teeb kõik teggo nende maade harrimiseks nendaviisi, et kõik luteruse maa perred teevad iggaüks 2 päeva härgadega, üllepea 36 päeva härgadesga aastas. Rannaperred iggaüks kaks päeva hobusega, üllepea 14 hobuse päeva aastas, agga need päävad peavad saama suil põlluharrimisse ajal tehtud, vabbadikud, kellel saunad on peavad tegema koolmeistrile iggaüks kaks jalapääva aastas, kel sauna ei olle, teevvad iggaüks ühhe jallapääva aastas. Lisaks 10 rubla, viis vakka rukkid ja ahjokütte kooli toa tarvis. Koolmeister oma toa tarvis ise kütte peab muretsema (hiljem lisandub 5 rubla tuleraha (valgustus) Koolmeistri murreks koolilapsed truiste selle tarvis kinnitud Tunniplaani järrel õpetada, valla ja maggasi kirjad toimeteda. Selle kontrakti on kinnitanud oma nimmekirjaga Jõelähtme kihelkonna kirikuõpetaja Paul Lopenove ja Hans Simberg tunnistanud, et üllewal nimetatud kauplemiste peale Jürripävast 1864-mal aastal ammetisse tahab hakata.”

Trahv lapsevanematele

Samas on kirjas sulase kauplemise tingimused jüripäevast mardipäevani 2,5 tündri rukki ja odra, ühe paari takuste pükste ning vajalikul hulgal pastelde eest. Aegamisi koolmeistrite haridustase tõuseb,

protokollides mainitakse lõpetatud kool. Kodasu koolmeister Alfred Roost lõpetas Väike-Maarja kihelkonnakooli, Jägalas koolmeister Villem Rautja Eesti Aleksandri Linnakooli, Hülglise koolmeister Aleksander Punab on lõpetanud õpetajate seminari, Theodor Heinrichson Tallinna neljaklassilise linnakooli, Johann Paas Saaremaalt Kaarma Õpetajate Seminari. Silma hakkas väga suur kaadrivoolavus koolmeistrite seas: aasta, kaks töötati ja jälle tuli uus palgata. Näiteks A. Punab töötas Ülgasel ainult 1898. a aprillist oktoobrini. Kodasu koolmeister Alfred Roost nõuab töötasuks senise 132 rubla asemel 190 rubla, volikogu pakub 180, koolmeister ei nõustu, volikogu võttis ametist lahtiütlemise avalduse vastu ja saab omaile üht teist koolmeistrit kaupleva Kodasu kooli peale.

Kasvatuslikke küsimusi tuleb samuti arutada. Määrata lesknaise hooleta jäetud laps kogukonna hoole alla, sest ema lahkus külast. Hiljem ilmub ema volikogu ette ja lubab last ise kasvatama hakata. Valla kassasse tuleb tal maksta 13 rubla 25 kopikat, mis hoolekandeks kulutati.

Halba mõju noore rahva peale on kõrtsudel, sagedased tülid, kaklused, peksuvigastused, palutakse luba otsustada kõrtsude edasise kestvuse kohta. 28. veebruaril 1891. a on valla mureks õpilaste kooli jõudmine, kelle peredel hobust ei ole, haigestumine jalgsi kooli käes ja söögi muretsemine. Seda kurdetakse koolivõrgu korraldamise inspektorihärrale saadetud arvamuses. 1897. a palutakse kaaluda Talurahva Asjade komissaril koolitrahvide sissenõudmist vanematelt, kes oma lapsed on põhjusega koolist ära võtnud ja kasutada trahviraha koolidele tarviduste muretsemiseks. Ranna (Kostiranna) küla elanikud paluvad oma lapsed Parasmäe koolist Ülgase Jõelähtme kogukonda arvata, sest 8 versta kooliteed on lastele kauge käia. Huvitav ettepanek tuleb Tallinna Talurahva asjade komissarilt 1891. a: valla vanade ametirahade müügi kohta ja müügist saadud kasu andmine Moskva ülikooli Eestimaa talupoegadest üliõpilaste toetuseks. 1892. a võetakse pangast välja väärtpabereist saadav raha 1150 rubla, mida kasutatakse Kostivere koolikoha (talumaa maksis 2135 rubla) väljaostmiseks mõisalt. Huvitav, kus see Koidu maatükk asub? Sama aasta oktoobris toimunud koosolekul tõdeb volikogu, et ühinenud vallas on 1001 maksumaksvat hinge, valla kulud on 758 rubla. Maksukoormus ühele hingele on 75 kopikat, mis väikevaldade ajaga võrreldes on maksumaksjale tunduvalt madalam. Niipalju siis haldusreformist, mis mõjutas kindlasti ka hariduselu kohta tehtavaid otsuseid. •